

DR. ÖRSI JULIANNA

MÚZEUMI KÍNÁLAT A KISTÉRSÉGI SZOLGÁLTATÁS PALETTÁJÁHOZ

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSE, BEMUTATÁSA

A múzeum olyan intézmény, amely a folytonosságot biztosítja az ember kulturális fejlődésében. Összekötő híd a múlt, a jelen és a jövőgenerációinak értékkeremtésében, értékátadásában és értékőrzésében. De összekötést jelent az egyes ember és közösség, társadalom között is. A kulturális emlékek gyűjtésének és megőrzésének történetét nem szándékozom itt most részletezni, csak annyit mondok el, hogy az észak-alföldi régióban a múzeumalapításának gondolata, melyet tett is követett, az 1870-es években kezdődött. (Ha csak Jász-Nagykun-Szolnok megyében maradok, akkor a Jász Múzeum és a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum a Kárpát-medence 30 legrégebben alapított múzeuma közé tartozik.) A XX. században a múzeumalapítás divatja az 1950-es évek elején, majd az 1970-es években erőteljesen érezhető az Alföldön.

Miért is jöttek létre ezek a múzeumok? Egy közösség szükségét érezte annak, hogy kulturális értékeiket összegyűjtsék, megőrizték, bemutassák. Ez az alapvető funkció felvállalása nemcsak az intézménynek, de a létrehozó közösségnek és a szélesebb társadalomnak is. Újabb és újabb értékeket csak úgy tud létrehozni a jelen, de a jövő embere is (legyen az tudós, feltaláló, tanár, mérnök vagy bármilyen felhasználó), ha épít a már létrehozott termékekre, értékekre. A kulturális örökség gyűjtése, megőrzése, tisztelete, bemutatása és felhasználása tehát kell, hogy szervesen beépüljön a jelen és a jövő emberének gondolkodásába, moráljába, cselekedeteibe. A közvetlen feladat ugyan a múzeumé, a muzeológusé, de ennél jóval szélesebb körben kell keresni azokat, akik ebben részt vállalnak. Témánkat leszűkítve a területi/kistérségi/tájmúzeumokra, a kistérség, a nép/kulturális csoport, a város az érintett kör.

Milyen értékeket, örökséget őriz a múzeum? – vetődik fel a kérdés. Az általunk bemutatott múzeumtípus igen sokféle, de elsősorban tárgyi örökséget őriz. A néprajzi gyűjtemények a kistérségben, kulturális/néprajzi csoportban készített és/vagy használt paraszti eszközök, tárgyak. A ré-

A szellemi totó kitöltésének izgalma a Finta Múzeum bejáratánál

gészeti és természettudományi gyűjtemények a földrajzilag is behatárolható tájról, a földből, az élőhelyekről bekerült leletek, növények, állatok reprezentánsai. A történeti anyag is konkrét település, közigazgatási egység tárgyi és dokumentum anyaga. A képzőművészeti anyag rendszerint a tájhoz kötődő művész, a város szülőtte alkotásaiból áll. Igaz, vannak speciális gyűjtemények is, és találkozhattunk a múzeumok sokszínűségét megszüntető megyei, központi profiltisztítással, amely a vidéket, a kistérséget szegényítette az ilyen intézkedéssel. Bizonyára a központoknak is igaza van, de a túrkevei tarsolylemeznek mégiscsak a Finta Múzeumban van az autentikus helye, ahol megtalálták, leltározták, őrizték hosszú ideig – hogy csak egyet említsek. Ugyancsak a helyi múzeumot és a helyi közösséget illeti a múzeumi műtárgyak tulajdonjoga, legyen az ajándékozás vagy vétel. Ezek a kérdések nem voltak megnyugtatóan rendezve a rendszerváltás elején, és ismét felvetődnek egy intézményreform, átadás esetén. Az ingatlanok, azaz a múzeumépületek tulajdonjogát illetően inkább érvényesítették a települések az érdekeiket. Természetesen mindezek a kérdések felmerülnek, ha nem a megye, egy-egy település, kistérség működteti a továbbiakban a múzeumot.

Annyit leszögezhetünk, hogy az előző korok értékeit felelős közösségre, felelős szakemberekre kell a továbbiakban is bízni.

nézőpont

A KISTÉRSÉG ÉRTÉKEINEK FELTÁRÁSA,
FELDOLGOZÁSA, NYILVÁNOSSÁGRA HOZATALA

A kistérségnek, a településnek továbbra is érdeke, hogy a földrajzilag is behatárolható területen az értékek akár a földből, akár a padlásról vagy éppen a szekrényből előkerüljenek, begyűjtésükre, feldolgozásukra, nyilvánosságra hozatalukra – legyen az kiállítás, adatbázis vagy kiadvány – vállalkozzon a múzeum és fenntartója. Az egyenlő esély elve nemcsak azt jelenti, hogy biztosítjuk a nagyváros múzeumaiba való eljutás lehetőségét,

hanem azt is, hogy a helyben létrejött érték a helyi közösséget gyarapítsa, segítse. Ma Magyarországon a múzeumi tárgyak 2/3-a vidéken van, nem közömbös tehát az azokról való gondoskodás. Fontos, hogy a vidék fejlődéséhez járuljanak hozzá a vidéki múzeumok. Hogy miként tudnak hozzájárulni, ezt több oldalról igyekszem bemutatni.

*...Magyarországon
a múzeumi tárgyak
2/3-a vidéken van...*

OKTATÁS (TÖRTÉNELEM, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM, KÖRNYEZETISMERET, FÖLDRAJZ, MŰVÉSZETEK, TÁRSADALOMISMERET STB.) SEGÍTÉSE

A legtöbb ember számára a legkézenfekvőbb, hogy a történelem megismerésében, a történelem oktatásában van a legnagyobb szerepe a múzeumnak. Valóban, a helytörténet megismerése segíti a magyar történelem értelmezését, helyhezkötését, gazdagítja, árnyalja az országos történelmi események, folyamatok sorát. Az adott településen lakó gyermek, vagy felnőtt számára megfoghatóvá, érdekesebbé teszi a történelmet a településéhez köthető esemény, személy, dokumentum vagy tárgy. Például a hajdúk szerepét jobban megérti a nebuló, ha megismeri a helyben megőrzött Bocskay-emlékeket, a Péro-féle lázadás jobban megmarad a mezőtúri vagy hódmezővásárhelyi gyerek emlékezetében, ha egy ottani lakos korabeli vallo-másából idéz a tanár. A Lehel kürtje nemcsak a kalandozó magyarokat idézi, de magát a mondát is segíti feldolgozni. Itt már áttértem az állandó kiállításokban szereplő tárgyak jelentőségére. Állandó kiállítást készíteni nagy felelősség, és komoly szakmai tudást igényel. Meg lehet ugyan kiállításokat rendelni másoktól (cégektől, más intézményben dolgozóktól) is, de a legtöbb ismerettel – beleértve nemcsak a tudományos ismereteket, de a kiállítások látogatóit is – mégis csak az ott dolgozó muzeológus rendelkezik. Az ismeretátadásban az állandó kiállítások és persze az

Kapás János Zsolt muzeológus gratulál a honismereti vetélkedő győztesének – Finta Múzeum, 2006

időszakiak is igen fontos vizuális módok a helybeli lakosok és az odalátogatók számára egyaránt. Ennek megrendelésétől, biztosításától a fenntartó nem szerencsés, ha elzárkózik.

Több tantárgy oktatását is segíteni tudják a múzeumi gyűjtemények. A XIX–XX. századi magyar irodalom megértéséhez hovatovább értelmező szótár kell. Példának most Arany János Toldijából idézek:

„Itt hagynád sokféle kedves multságod?
Párjával malomba ki emelne zsákot?
A malomkövet ki ölténé karjára
Molnárlegényeknek álmélkodására?”

nézőpont

Ennél hatékonyabb azonban a múzeum kínálta lehetőség, legyenek azok paraszti használati eszközök eredetiben vagy fotón, filmen, kiadványban, és egy-egy leírás használatuk módjáról, készítéséről. Még ide sorolhatom a bemutatókat, kézügyességi foglalkozásokat is.

Talán kevesebb még azon múzeumok száma, ahol médiatár is működik, de mint az archiválás legújabb lehetőségeit felhasználva a múzeum

őrizheti a tájnyelv anyagát, egy-egy jelentős író-
művész hangját stb. A múzeumok jelentős,

és egyre gyarapodó művészeti kollekciónak is rendelkeznek. Itt ugyancsak a lo-

kális közösségnek a felelőssége, hogy a
tájhoz, a településhez kötődő művé-

szeket megbecsüljék, anyagukat be-

mutassák, népszerűsítsék, megőriz-

zék. A művészeti alkotások értékét
az is növeli, hogy az alkotó kötődik a

kistérséghez, a településhez és fordít-

va. Rólunk szól, minket ábrázol – en-

nek a befogadó közösség számára fon-

tos üzenete van. És itt már a kortársak-
hoz is eljutottam. A múzeumok egy része

nemcsak a múlt emlékeit gyűjti, hanem a jelent is dokumentálja. Ha azt mondom, hogy a múlt múzeumba került tárgyai a jövőben felértékelődnek, akkor arra is figyelmeztetnem kell, hogy a múzeum feladatai között célszerű felvenni a jelenkor tárgyainak gyűjtését, a mai életmód, a mai közösségek életének dokumentálását is.

Szerencsére ehhez egyre több eszköz áll a muzeológus rendelkezésére. A jelenkor dokumentálása, kutatása hosszabb távon válik jelentőssé. Mivel a múzeumokban nemcsak kiállítások, de célirányos kutatások is folynak ennek eredményei is becsatolhatók az oktatásba. (Pl. a társadalomismeretnél hasznosíthatók.) A természettudományi tantárgyak oktatását ugyancsak ki lehet bővíteni a múzeumban szerzett ismeretekkel.

ADATBÁZISOK A HELYI FELHASZNÁLÓK, ÉRDEKLŐDŐK SZÁMÁRA

Bár kétségtelen kiemelt célcsoportunk az ifjúság, de van mondanivalója, kínálata a múzeumoknak a felnőtt lakosság számára is. Itt most a kiállítások nyújtotta ismeretátadáson kívül a múzeumok más termékeire is felhívnom a figyelmet. A legismertebbek a kiadványok (könyvek, prospektusok, katalógusok, kiállítás-vezetők). A nyomtatott kiadványokon túl az audiovizuális- és elektronikus termékek (kazetták, filmek, fotók), és a műtárgymásolatok kínálata hazavihetővé, személyes kötődésűvé teszi a múzeumhoz, a tájhoz, kistérséghez a vásárlóját. Bármikor feleleveníthe-

forduló pont

MILYEN
PEDAGÓGIA?

*„A nevelés egy hosszú és bonyolult kompromisszumkeresés
Önmagunk és a Másik között.” (Christiane Olivier)*

nézőpont

tő az élmény, az ismeret. A számítástechnika fejlődésével, a korszerűsítések megkezdésével egyre inkább lehetővé válik a múzeum rejtett anyagainak a bemutatása, terjesztése is. A gyűjteményekből létrejövő adatbázisok egyre szélesebb kör számára lesznek megismerhetők és használhatók.

Tihlavicz Zoltán (11 éves) grafikája

Hol használhatók fel ezek a múzeum kínálta információk? Például valaki szeretne egy tájba illő házat építeni és berendezni. Ehhez kereshet fotókat, leírást. Vagy egy kistérségi turisztikai rendezvényhez a népcsoportra jellemző népviselet lírását, szabásrajzát, fotóját megtalálhatja a múzeum adatbázisában. Vagy egy iskola szeretne egy a térséghez kötődő folklórműsorral fellépni, autentikus anyagot ugyancsak találhat az intézményben.

Akkor, amikor a hagyományos kultúrát a mindennapokban már elhagyja a nép, de mégis szeretne megmaradni magyarnak, kunnak vagy hajdúnak stb. annak elemeit akár szimbólumként is tovább viszi, viheti. Nagy jelentősége van ennek a globalizáció elleni harcban, a nemzeti megmaradásunkban.

A HELYI KÖZÖSSÉGI ÉLET ERŐSÍTÉSE – HAGYOMÁNYŐRZŐ ÉS KULTURÁLIS CIVIL SZERVEZETEK MUNKÁJÁNAK SEGÍTÉSE

Talán a hagyományos struktúrában gondolkodókban nem is merül fel, hogy a múzeumoknak szerepe van a civil társadalom, a helyi közösségi élet fejlesztésében. A legkézenfekvőbb ez a hagyományőrző civil szervezetek munkájának támogatása. Persze kölcsönös ez a segítség a társadalmi szervezetek, alapítványok és a múzeum között. Ennek szép példáját láthatjuk éppen itt Berettyóújfaluban. Erre a kapcsolatra nemcsak a városokban, de a falvakban is szükség van. Az autentikus hagyományok kiválasztásában, programmá emelésében kulcsszerepe lehet a kistérségben dolgozó muzeológusnak, mint szakértőnek.

A hagyományőrzés így konvertálható át kulturális fesztiválba, versenybe stb. Így hagyományőrző csoportok múzeumi háttérrel megerősödnek és ez kihatással lesz más civil szervezet működésére, az egész kistérség fejlődésére is. Hogy a folyamat másik oldalát is érzékeltessem, szeretnék utalni a Túrkevei Kulturális Egyesület tervezés alatt álló régiós mintaprojektjére, amely a humánerőfejlesztést a kismúzeumok, tájházak jövőjének segítésére dolgozza ki.

KULTURÁLIS ÉS SZABADIDŐS PROGRAMOK

Ugyancsak az esélyegyenlőség oldaláról közelítem meg a kulturális és szabadidős programokhoz való hozzáférést. Itt nem a televízió, a rádió, az Internet kínálta ilyen-olyan lehetőségeket kívánom elemezni, de még

*...valaki szeretne
egy tájba illő házat
építeni ...*

nézőpont

csak nem is azok helyi kezdeményezéseit. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a helyi rádió, televízió is támaszkodhat műsorkínálatában a múzeumokra. A múzeumok világában egyre inkább terjedő Múzeumok Mindenkinnek profil igen változatos és gazdag kínálatot nyújt múzeumonként. Említhetjük a tápiószzelei Blaskovich Múzeum gyermekprogramjait, a Budapesti Történelmi Múzeum történelmi játszóházát. A kínálat azonban ennél jóval szélesebb. Gondolok itt a jászberényi Jász Múzeum múzeum-

esti koncertjeire, de akár a túrkevei szabadtéri színházi folklórműsor tervre vagy a mátészalkai színjátások programjaira. A kézügyességi foglalkozások ma már bevett formák a múzeumi szabadidős programokban. A népi mesterségek kreativitás fejlesztésre való hatása ismert.

Vajon belegondolnak-e a település irányítói vagy éppen különböző pályázató szervek, hogy a múzeumokból induló vagy ott megvalósítandó projekteknek milyen hatása lehet a kistérség, a vidék humán erőforrás fejlesztésére (innovációs hajlam, kreativitás, tudásbázis, tehetséggondozás stb.)? Bár példáim elsősorban a fiatalokra vonatkoznak, de a

felnőtt korosztály – köztük az idősek – sem elhanyagolhatók. Az élethosszig tartó tanuláshoz egyik helyszíne, ajánlattevője lehet a múzeum. Az életminőség javításában ugyancsak helye van a múzeumoknak.

A KISTÉRSÉG IMÁZSÁNAK ALAKÍTÁSA, IDENTITÁSTUDAT ERŐSÍTÉSE
(TURIZMUS, LOKÁLPATRIOTIZMUS)

Akkor, amikor az ország közigazgatásának és mondhatjuk, hogy az állam egészének megreformálása zajlik és ugyanakkor egyre nagyobb mértéket ölt a világ globalizálása, nagy felelősség hárul a helyi közösségek irányítóira, szervezőire és az intézményekre. A kistérségi múzeum itt kulcsszereplővé válhat. Szükség is van rá, hogy felvállalja itt az érték közvetítő, mintaadó szerepet. Nem mindegy ugyanis, hogy a felülről létrehozott statisztikai kistérségek át tudnak-e alakulni valóságos kistáji csoporttá, ki tudják-e alakítani közös kulturális arculatukat, és a helyi identitástudat kitud-e bővülni egy kistérségi azonosságtudattal. A természetes vagy szerves történelmi folyamat által létrejött néprajzi/kulturális csoportokat ugyanis a közigazgatási reform nem vette figyelembe, mint ahogy a megyéket is el akarja törölni. A Jászoknál a mesterséges beavatkozás 1872-től több mint egy évszázadon át tiltakozást, ellenszenvet

*...tájjegységek
feldarabolásának milyen
hatása lesz a helyi
közösségekre....*

váltott ki. Nagy kérdés, hogy a Nagykunság és más tájegységek feldarabolásának milyen hatása lesz a helyi közösségekre.

Valószínűleg az idő mérlegén dől el, hogy a kistérség szervezeten be tud-e épülni, át tudja-e venni a szerepét a korábbi lokális közösségeknek. A tájmúzeum feladata, hogy felmutassa azokat az értékeket, amelyeket célszerű átmenteni, átvenni, felhasználni a formálódó kistérségi imázs megalkotásához. Ennek nemcsak az idegenforgalom felé kell hívó jelének lenni, de a magyar népi kultúra, a nemzeti örökség megőrzésében is szerep hárul rá. Talán nem vitatja senki, hogy az Európai Unióban nemcsak a közös identitás megteremtésén kell dolgozni, de emellett meg kell őrizni a nemzeti sajátosságokat is, amelynek építőkövei a helyi kulturális értékek is.

A MÚZEUM/MUZEOLÓGUS SZEREPE A HUMÁNERŐ-FORRÁS-FEJLESZTÉSBEN

A magyar muzeológus képzés fél évszázados múltat tekint vissza Debrecenben, amelynek eredményeként az Alföldön a vidéki múzeumok alakításával, fejlesztésével összhangban a szakember-ellátottság is megoldott, ami elsősorban néprajzos muzeoló-

Múzeum

A „múzeum” („museion”, „museum”, „musee”, „museo”) fogalma Magyarországon a 18. század közepe tájától használatos. Mai ismereteink szerint magyar szövegben 1730–1740 között tűnik fel először: nagyenyedi professzorok lakásán inventáriumában és a könyvespolcot ácsoló asztalos számlájában olvasható: „Múzoum”, a „Múzoumába tékája”, a „Múzoum fenyőfa ajtaja a grádicsról nyílik.” 1752: „Muzeumában solare microscopiumot láttunk”, 1777-ben Benkő József írja: „Teleki József „Muzeum Animalium”-ában olyasmi látható, ami Erdélyben azelőtt soha.” A nagyenyedi kollégiumban „Raritarium et Naturalium Muzeum”-ot tartottak nyilván. A kolozsvári unitárius kollégiumban „Physicum Muzeumot” alakítottak ki. 1788-ban Batsányi János, Kazinczy Ferenc, Baróti Szabó Dávid Magyar Múzeum címmel indít folyóiratot Kassán (1788-1792), Döbrentei Gábor szerkesztésében 1813-ban megjelenik Kolozsvárott az Erdélyi Múzeum.

Ezek szerint a „múzeum” lehetett dolgozószoba, tanulóhely, Studienzimmer, könyvtár, szertár. Lehetett iskola magasabb képzésre, lehetett különleges természeti tárgyak gyűjteménye. S lehet, amint a két irodalmi folyóirat visszautal antik jelentésére, a múzsák otthona, a múzsáknak szentelt hely, vagyis a költészet, az irodalom műhelye. 1753-ban létrejön a British Múzeum, s a múzeum elnyeri intézmény jelenségét. Amint Kasselban az első múzeum céljára emelt épületben elhelyezik a Museum Fridericanumot, a múzeum fogalma az épülettel is azonos lesz. Mai jelentésében 1683-ban már feltűnik Angliában, s a 18. század végén egyértelmű: művészi, kulturális, történelmi, vagy tudományos jelentőségű, érdekű tárgyak, alkotások gyűjtő, őrző és kiállító helye.

(R. Várkonyi Ágnes)

forrás: http://liget.grafium.hu/03_03_6.html

Gera Szabolcs (11 éves) grafikája

gust jelent. Ők szívesen vállalták a tájmúzeumokban a munkát. Egyéb végzettségüket is felhasználva nem tértek ki a több irányú elvárástól sem. Elsősorban a helytörténetet is művelték. Közművelődési feladatok is velejártak/járnak ezeken a munkahelyeken. Az egyéni habitusuktól, érdeklődési körüktől függően tudományos munkát is végeztek/végeznek. Általában szakismereteiket fejlesztik, szakmai továbbképzéseken vesznek részt, és többen vállalják a tudomány szakuknak megfelelő minősítés megszerzését. Kevesebben vannak, de vannak, akik az új kihívásoknak, elvárásoknak megfelelően újabb területen szereznek ismereteket (pályázatírás, menedzsment stb.) Elsősorban a képzettségüket, felkészültségüket, gyakorlati tapasztalataikat tekintve a kistérség számára olyan humán erőforrást jelentenek, amelyre érdemes építeni. A kistérség belülről, helyből kap tehát szakembereket, szakmai tanácsadókat. Olyan forrás ez, amelyre nemigen gondolnak. Olyan feladatot is el tudnak látni, amely sokszor kis településeken jelentkezik (pl. tájházak szakmai felügyelete stb.)

A MÚZEUM BEFOGADÁSA A KISTÉRSÉG HASZNOS BEFEKTETÉSE
(JOGI KERETEK, FEJLESZTÉSI TERVEK, ILLESZKEDÉS)

Bízom benne, hogy a fent említett tények és érvek meggyőzik a szakembereket, az érdeklődőket, hogy a tájmúzeumoknak helye lehet a kistérségi koncepciókban, a kistérségek pedig meglátják a fejlődés lehetőségét a tájmúzeumokban. A tájmúzeumokkal célszerű számolni a fejlesztési tervek készítésénél. Az illeszkedést ki kell dolgozni mind a megye, mind a múzeumok anyatelepülése irányában. Ez nem kis feladat. A jogi keretek megadása országos törvényt, intézkedést igényelnek. A kistérségi múzeumok fenntartásához ugyanis normatívák, állami támogatások felállítása szükséges. Fontos, hogy ezek a múzeumok önálló jogi személyként működhessenek megkapva az alapellátáshoz szükséges állami támogatást és biztosítva az önálló tevékenységet további források megteremtéséhez (pályázatok stb.) A kistérségek kötelező alapfeladatai közé kellene venni a tájmúzeumok működtetését. Amennyiben ez nem történik meg, akkor a városhoz kell őket rendelni hasonló feltételekkel. Így azonban a város és vidéke (amely most mondjuk a kistérséget jelenti) kulturális örökség gondozása (ellátottsága) értelmében féloldalas lesz. Azt mondanám, hogy a kistérség/város számára hasznos befektetés a tájmúzeumok működtetése.

*...a tájmúzeumokkal
célszerű számolni
a fejlesztési tervek
készítésénél...*

ÖSSZEGZÉS

Lehetséges, hogy eszmefuttatásom mellbevágó, gondolataim eretneknek tűnnek a megyei múzeumigazgatáshoz szokott kollégáknak. Én a rendszerváltás idején felvettem, hogy a vidéki múzeumokat fel kell készíteni a változásra, arra, hogy önállósodva is meg tudjanak állni a saját lábukon. A felvetés akkor elutasításra került. Azóta eltelt másfél évtized és mindenki látja, hogy a múzeumi szervezetek sodródnak az egyre mélyebb válság felé. A hagyományos kereteket immár kikezdi az idő. Át kell tehát gondolni és a szereplőkkel együtt megvitatni, megnyugvó közös álláspontra jutni, hogy melyik múzeumnak, milyen formában való működés biztosítja a fenntarthatóságát, a jövőjét. Én itt a működtetés egyik alternatívájára tettem kísérletet és javaslatot.

forduló pont

NEKED
TELJES

AZ
ÉLETED?

21

*„A titokzatosnak és rosszindulatúnak bélyegzett betegséget véteknek érezzük.
A megoldás korántsem a baj eltitkolása, hanem a betegség fogalmának
módosítása.” (Susan Sontag)*